

# TIETO- KIRJALLISUUS

*Tietokirjallisuus on vanhimpia suomalaisen kirjallisuuden lajeista. Ensimmäinen suomeksi kirjoitettu teos oli Mikael Agricolan vuonna 1543 ilmestynyt Abckiria, ja se oli oman aikansa tietokirjallisuutta. Teos oli suunnattu lähinnä papeille, ja sen pääpaino on kristinuskon alkeiden kertaamisessa.*

Ainoa maallinen tietoteos kodeissa oli pitkään säistä ja ajanlaskusta kertova almanakka. Almanakat ovat sisältäneet myös opettavaisia artikkeleita esimerkiksi maatalouteen liittyen. Myös sanakirjoja ja aapiskirjoja alkoi ilmestyä 1600-luvulla. Ensimmäisenä suomalaisena tietokirjailijana pidetään tuotteliasta Christfried Gananderia, joka julkaisi vuonna 1788 lääkintäoppaat *Maan-Miehen Huone- ja Koti-Aptheeki* sekä *Eläinden Tauti-Kirja*.

Tieteenalojen kehitys on osaltaan myös vaikuttanut suomalaiseen tietokirjallisuuteen. 1700-luvun loppupuolella esimerkiksi historiaa alettiin tutkia kriittisellä otteella Henrik Gabriel Porthanin vaikutuksen myötä. Tuolloin innostuttiin myös niin sanotuista pitäjänkuvauksista, eli eri paikkakuntien luonnonolojen ja rikkauksien kuvaamisesta.

Vuonna 1791 ilmestynyt Juhana Frosteruksen *Hyödyllinen huwitus luomisen töistä* oli ensimmäinen ja hyvin suosittu luonnontieteellinen oppikirja. Luonnontieteellisissä teoksissa oli tosin tuolloin vankka kristillinen lähtökohta, ja teokset ilmestyivät Jumalan ihmetöiden kunniaksi. Muuta kuin kristillistä kirjallisuutta pidettiin vielä tuolloinkin laajalti turhana tai jopa syntisenä.

1840-luvulla tietokirjallisuus monipuolistui, ja tuolloin painettiin niin keittokirjoja, raittiuskirjallisuutta kuin kirjastojen ja koulujen järjestämistä koskevia teoksiakin. Vuonna 1850 astui voimaan asetus, joka kielsi muun kuin uskonnollisen tai taloudellisen kirjallisuuden julkaisemisen suomeksi. Sensuuriasetus vaikutti muutama vuoden ajan, mutta tämän jälkeen suomenkielisen tietokirjallisuuden määrä alkoi kasvaa ja monipuolistua entisestään.

Kansakoulun synty 1866 synnytti tarpeen uudenglaisille oppikirjoille. Myös kansallisuusaatteen muassaan tuoma ajatus kansan sivistämisestä kasvatti tietokirjallisuuden määrää. Tietokirjoja julkaisivat myös aatteelliset yhdistykset, ja todella suosituiksi tulivat suurten kustantajien yleistajuiset tietokirjat.

Tietokirjallisuus monipuolistui 1900-luvulla, ja moniosaisia tietoteossarjoja alettiin julkaista. Sotien jälkeen suosittiin erityisesti historiaa, politiikkaa ja maailmankatsomuksellisiin kysymyksiin pureutuvaa tietokirjallisuutta.

Suurin osa suomeksi julkaistavasta kirjallisuudesta on edelleen tietokirjallisuutta, vaikkakin tietokirjojen julkaisu on jonkin verran vähentynyt 1990-luvulta lähtien. Tietokirjallisuus on monipuolinen laji, ja se kattaa niin keittokirjat, esseet kuin elämäkerratkin. Etenkin tietosanakirjojen ja hakuteosten julkaiseminen painetussa muodossa on muuttunut kannattamattomaksi, koska ajantasaista tietoa on yhä kattavammin saatavilla ilmaiseksi internetistä.

## PUKSTAAVIN LUKUVINKIT:

Helsingin yliopisto: *Yliopiston almanakka*  
Antero Warelius: *Enon opetuksia luonnon asioista*  
Yrjö Karilas: *Pikku jättiläinen*  
Zachris Topelius: *Maamme kirja*  
Edit Reinilä, Sofie Calonius & Valma Krank: *Kotiruoka – Keittokirja kotia ja koulua varten*  
Otava: *Mitä missä milloin*  
Erno Paasilinna: *Yksinäisyys ja uhma: esseitä kirjallisuudesta*  
Jyrki Hakapää: *Kirjan tie lukijalle. Kirjakauppojen historiaa Suomessa.*  
Yrjö Varpio: *Väinö Linnan elämä*